

Јелена Љ. Спасић¹

Универзитет у Крагујевцу, Факултет педагошких наука,
Јагодина, Србија

Оригинални
научни рад

Врсте речи у сјонјаном јовору деце јредшколској узрасја

Резиме: Предмет јроучавања је сјонјани јовор деце јредшколској узрасја, сјајаростји од јри до седам јодина. Корјус чини укујно чејирисјо гечјих исказа, јо сјо исказа деце узрасја 3,0–3,11, 4,0–4,11, 5,0–5,11 и 6,0–6,11. Искази су јрикујљени јтехником анејдојске забелешке у јјјодинским врјићима. Анализом су издвојене лисје именица, заменица, јлајола, јридева, бројева, јрилоја, јредлоја, везника, узвика и речци које се јављају у јовору деце. Рад доноси значајан увид у јоворну развијеност деце узрасја од јри до седам јодина и указује на асјекте јоворној развоја којима јреба јосвејији већу јажњу у оквиру јримене Основа јројрама јредшколској васјијања и објазовања Године узлеја.

Кључне речи: јоворни развој, морфолошки развој, срјски језик, гечји искази

Увод

Развој говора код деце је индивидуалан и условљен генетским и социјалним факторима. Деца која похађају предшколске установе добијају подстицај за развој говора пре свега кроз свакодневну комуникацију са вршњацима. Веома је значајно и да васпитач буде добар говорни

модел, да кроз језичке вежбе подстакне децу да откривају језичка правила и да подстиче развој говора кроз језичке игре, читање различитих врста текстова, препричавање, стваралачко препричавање и стваралачко причање.

Процес усвајања граматичких правила одвија се од осамнаестог месеца до четврте године (Golubović, 1998), а највећи скок у развоју дечјег активног речника дешава се између треће и четврте године (Golubović, 1998). Изузетно је значајно праћење целокупног језичког развоја деце, а нарочито лексичког развоја, јер је раз-

1 jelenaspasic2410@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2811-5865>

2 Реализацију овог истраживања финансирао је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (бр. уговора 451-03-65/2024-03/ 200140).

Copyright © 2024 by the authors, licensee Faculty of Education University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

вијеност дечјег лексикона један од значајнијих предиктора академског постигнућа и социјалних вештина (Gligorović, Buha i Dobrota-Davidović, 2018). Богаћење је целоживотни процес, за разлику од других аспеката језичког развоја, који се савладавају у раном периоду усвајања матерњег језика (Strižak, 2019).

Као основни фактор неуспеха у школи наводи се непознавање лексике матерњег језика, јер разлика у погледу броја речи у дечијем лексикону узрокује разлике у каснијем школском успеху деце (Strižak, 2019). Анализа спонтаних дечјих исказа је један од начина који нам омогућава да утврдимо који граматички облици недостају како бисмо их систематски развијали (Golubović, 1998).

У оквиру развијања реалног програма у вртићима највећа пажња је посвећена развоју комуникативних способности деце и симболичком изражавању, у које спада и коришћење графема, док су други аспекти говорног развоја запостављени (*Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine izleta*, 2018). Логопеди који у оквиру развојних саветовалишта обављају превентивне прегледе у седмој години уочавају слабију говорну развијеност деце у години пре поласка у школу. У датом контексту јавља се потреба за истраживањем различитих аспеката говорног развоја деце предшколског узраста, а у овом раду указујемо на развијеност дечијег лексикона. Учесталост одређених врста речи у говору одраслих упућеном детету кључни је фактор за њихово усвајање, али концептуална и структурна сложеност одређене речи може условити њено касније јављање у активном лексикону деце (Savić i Anđelković, 2004). На основу анализе налаза из релевантне литературе изведен је закључак да „деца типичног развоја теже усвајају, именују и процесирају глаголе у односу на именице, међутим, та разлика се развојем смањује” (Drljan, 2017, str. 12). Анализа употребе глагола српског језика током раних фаза развоја

дечијег говора показује да су на узрасту од 18 месеци најзаступљенији глаголи *гајии*, *бији*, *хити*, *немаји* и *видети* (Anđelković, 2012).

Именице преовладавају у дечјем речнику до друге године, а деца најчешће именују лица, предмете, храну, животиње, биљке, просторне појмове, активности и природне појаве (Kostić i Vladislavljević, 1995).

Заменице се у говору деце јављају након усвајања именица и придева, јер је реч о врло сложеној језичкој категорији, по семантичким и синтаксичким деиктичким особинама (Golubović, 1998). Деца прво користе присвојне заменице, које усвајају преко присвојних придева, па тек онда личне заменице (уместо којих користе лично име или заједничку именицу, нпр. *баја*, *сека* и сл.) (Golubović, 1998).

Учесталост употребе предлога у спонтаном дечјем говору зависи од дистрибуције предлога у говору одраслих, а нарочито у говору одраслих упућеном деци (Savić i Anđelković, 2004). Фреквентна употреба одређених предлога, као што је предлог *ког*, условљена је његовим честим јављањем у говору одраслих, док на рећу употребу појединих предлога утиче вишеструкост значења која се њиме могу исказати (као код предлога *с/са*) (Savić i Anđelković, 2004). Шестогодишњаци користе предлоге на исти начин као и одрасли говорници (Savić i Anđelković, 2004).

У оквиру досадашњих проучавања говора деце дат је преглед литературе о лексичком развоју деце (Spasić, 2020), као и о раном усвајању глагола (Nikolić, 2019). Указано је на повезаност развијености артикулације и развоја дечјег лексикона (Čabarkapa i dr., 2003), а изучавано је и усвајање предлошког система на узрасту од 1,8 до 3,8 (Savić, Anđelković, 2004). Анализом прича које су настале у оквиру драмске методе *вођена фанџазија* утврђена је дистрибуција врста речи у заједничким језичким творевинама деце предшколског узраста (Spasić, Miljković, 2023).

Методологија истраживања

Циљ истраживања је да пружи увид у заступљеност врста речи у спонтаном говору деце предшколског узраста на различитим узрастима.

Главни задатак истраживања је издвајање фреквенцијских листа врста речи и анализа заступљености подврста речи у спонтаном говору деце предшколског узраста.

Општа (главна) хипотеза гласи: *Узраст испитаника утиче на дистрибуцију врста и подврста речи у спонтаном говору деце.*

Посебне хипотезе које ћемо испитивати гласе:

Х1: Пунозначне речи су заступљеније у спонтаном говору деце од помоћних речи, а учесћалост јављања помоћних речи расте с повећањем узраста;

Х2: Учесћалост јављања одређених врста и подврста речи у спонтаном говору деце предшколског узраста условљена је њиховом учесћалошћу у говору одраслих говорника српског језика;

Х3: У говору деце предшколског узраста ређе се јављају речи комплексније семантике, а њихова учесћалост повећава се с повећањем узраста.

Као метода прикупљања података коришћено је непосредно неоптрузивно посматрање, током ког испитаници не знају да су посматрани, те је такво посматрање нереактивно, јер не утиче на понашање испитаника (Fajgelj, 2005). Искази деце су бележени техником анегдотске забелешке, која подразумева бележење исказа непосредно након што је изговорен, уз тачно навођење изговореног. Након прикупљања исказа деце, уз које је бележен и тачан узраст испитаника, грађа је језички анализирана. У анализи проведеној на корпусу од четиристо исказа деце предшколског узраста из спонтаног говора деце применили смо морфолошки критеријум и израдили фреквенцијске листе за све врсте речи. Додатно је у анализи примењен и семан-

тички критеријум како бисмо утврдили семантичка својства најзаступљенијих врста речи. Издвојене су семантичке класе најзаступљенијих речи у оквиру сваке врсте речи. Додатно је укажано на врсте и подврсте речи које су слабије заступљене.

Добијене резултате приказали смо табеларно и описно, након чега су анализирани у светлу очекиваних налаза на основу претходних истраживања о развоју говора деце предшколског узраста.

Корпус чини укупно четиристо исказа, посто исказа деце узраста 3.0–3.11, 4.0–4.11, 5.0–5.11 и 6.0–6.11, који су забележени техником анегдотске забелешке током априла 2024. године у Предшколској установи „Пионир” у Јагодини, у вртићима „Пионир”, „Сунце”, „Пивара”, „Лептирић”, „Бамби” и „Пчелица”. Испитаници су изворни говорници српског језика, и то косовско-ресавског дијалекта. Реч је о пригодном узорку испитаника, који је испитивачу био доступан. Говор деце је бележен најчешће током слободне игре или током јела, ређе док цртају или су закупљени неком другом активношћу.

У светлу добијених резултата дате су препоруке за унапређење рада на развоју говора у оквиру примене *Основа програма предшколског васпитања и образовања*.

Врсте речи у говору деце предшколског узраста

Анализа је показала да су у спонтаном говору деце најзаступљенији глаголи, и то они глаголи који су најфреквентнији и у говору одраслих говорника српског језика. Иако деца брже усвајају именице у односу на глаголе (Drljan, 2017), у спонтаној комуникацији с вршњацима током игре и свакодневних активности користе више глагола, јер је њихова пажња усмерена на заједничке активности и именовање акције, промене стања.

Наша студија показује да је у предшколском узрасту, у говору трогодишњака, четворогодишњака, петогодишњака и шестогодишњака, први по заступљености глагол *бити*, а други по заступљености помоћни глагол *хити*, што је у складу с резултатима раније проведене студије (Andelković, 2012). Помоћни глаголи се и иначе често користе у српском језику, јер служе за грађење сложених глаголских одлика. Од глагола стања најзаступљенији је модални глагол *моћи*, који се у свим испитиваним узрастима јавља у првих пет глагола по заступљености. Од глагола стања, у свим испитиваним узрастима, нешто ређе него глагол *моћи* коришћен је глагол *имати* или његов антоним *немати*. Међу глаголима којима се исказују емоције најзаступљенији је глагол *волети*. Када је реч о глаголима активности, у најзаступљеније глаголе у нашем

корпусу спадају глаголи *јести* и *ићи* се, што је условљено комуникативном ситуацијом, односно чињеницом да су искази деце бележени најчешће током јела и током слободне игре. Од осталих глагола активности најчешће се јављају глаголи говорења, глаголи опажања и глаголи кретања. Деца предшколског узраста у спонтаном говору користе глаголе *рећи*, *казати*, *иричати*, најчешћи глаголи опажања јесу *видети* и *иљегати*. Глагол *видети* се јавља на свим испитиваним узрастима, у говору петогодишњака се јавља и глагол *иљегати*, док су *чути* и *иољегати* забележени само у говору шестогодишњака. Најзаступљенији глаголи кретања су глаголи *ићи* и *доћи*, а ретко се јављају глаголи комплексније семантике *изаћи* и *сићи*, који су уједно и глаголи промене стања. У спонтаном говору деце од глагола односа најчешће уочавамо глагол *кућити*, а

Табела 1. Фреквенција ујоћреде ілаіола у іовору деце іредішколскоі узрасіа.

Редни број	Глаголи у говору деце узраста 3,0-3,11 год.		Глаголи у говору деце узраста 4,0-4,11 год.		Глаголи у говору деце узраста 5,0-5,11 год.		Глаголи у говору деце узраста 6,0-6,11 год.	
1.	бити	47	бити	69	бити	45	бити	49
2.	хтети	13	хтети	14	хтети	11	хтети	11
3.	волети	6	моћи	9	волети	5	моћи	8
4.	јести	6	имати	6	моћи	4	имати	6
5.	моћи	4	играти се	6	гледати	4	ићи	4
6.	ићи	4	направити	5	јести	4	јести	4
7.	рећи	3	доћи	5	видети	3	видети	3
8.	казати	3	знати	5	болети	3	знати	3
9.	морати	3	причати	4	играти се	3	ставити	2
10.	видети	3	ићи	4	казати	3	доћи	2
11.	имати	3	плакати	4	измерити	2	погледати	1
12.	купити	2	купити	3	ићи	2	дати	1
13.	водити	2	звати	3	живети	2	чути	1
14.	знати	2	пасти	3	плакати	2	сићи	1
15.	чувати	2	волети	3	испасти	2	топити се	1
16.	бости	1	видети	2	немати	2	украсти	1
17.	изаћи	1	разбити	2	доћи	2	волети	1
18.	смрдети	1	копати	2	играти се	2	купити	1
19.	ставити	1	ставити	2	бацати	2	желети	1
20.	брати	1	ударити	2	пливати	1	спремати	1

у говору шестогодишњака, поред глагола *кући-и*, јавља се још и глагол *даји*. Глаголи промене стања су нешто ређи у спонтаном говору деце предшколског узраста, а забележени су глаголи *ставаји*, *иаси*, *исиаси*, *дацаи*, *доси*, *браи*, *разди*, *удари* и *иоји* се.

Табеларни приказ фреквенције употребе (Табела 1) глагола садржи двадесет најчешћих лексема.

Када је реч о дистрибуцији подврста именица, у спонтаном говору деце предшколског узраста најзаступљеније су заједничке именице, властите именице су друге по заступљености, градивне именице су ретке, још су ређе збирне именице (забележена је једино именица *цвеће*), а апстрактне именице уопште нису заступљене у нашем корпусу.

Међу најзаступљеније заједничке именице у говору предшколске деце спадају именице које означавају сродничке односе. Хипокористици *мама* и *таи* најзаступљенији су у говору деце млађег узраста, док у говору деце у години пред полазак у школу нису тако чести. Од осталих назива сродничких односа бележимо још хипокористик *дека* и именицу *сестра*.

Чести су и називи предмета, и то предмета из непосредног окружења деце (*канџа*, *брава*, *џрозор*, *наочаре*, *резач*, *јумица*), као и називи предмета које помињу у игри, опонашајући одрасле и родне улоге (*ауџо*, *кармин*). Назив производа се јавља само у једном исказу забележеном током слободне игре деце: *Ролекс ти је један ојасан саић* (А. С., дечак, 6 год. и 11 м.).

По учесталости употребе издваја се и кулинарска лексика, пре свега називи основних животних намирница (*млеко*, *јаје*, *мед*) и називи слаткиша (*сладолед*, *џорџа*, *јудини*). Од осталих назива за храну јављају се још лексеме *доручак*, *јабука* и *јирисине*. Учестала употреба кулинарске лексике условљена је чињеницом да је говор деце бележен и током јела.

Од назива занимања у говору сва четири узраста најчешће се јавља именица *васиџачица*, што је и очекивано, а најчешће је употребљена у вокативу. На млађим узрастима бележимо и изговор уз скраћивање и супституцију (*џаџице*). Од осталих назива занимања у спонтаном говору предшколске деце јављају се још *балерина*, *џолиџаџа* и *докџор*.

У међусобним разговорима деце предшколског узраста нешто се ређе јављају именице са значењем места (*џаркинџи*, *свеџи*, *џланеџа*), а њихов избор условљен је врстом игре или темом пројекта о којој деца разговарају. Зоониме смо забележили само у говору деце у години пред полазак у школу, која су разговарала о томе шта дају, шта раде или шта имају *крава*, *џрасе*, *џџица*:

Сва млека су од *краве* небитно да л' су од домаћа или куповна. (С. О. девојчица, 6 год. и 7 м.); *Прасе* једе све што стигне, баш као и ја кад сам гладан. (В. А., дечак 6 год. и 11 м.); *Пџица* је као авион, јер има крила и може да лети. (Х. К., девојчица 6 год. и 5 м.).

У говору млађе деце током слободне игре улога или у виду здравствених савета које дају једни другима јављају се називи делова тела *рука*, *зуб*, *усџа* и *сџомак*:

Ја ћу да будем доктојка, дођи Уна да ти погледам *сџомак*. (Докторка) (Д. К., девојчица, 4 год. и 1 м.); Ако ти васпитачица скида корицу са хлеба, *зуби* неће да ти буду јаки. (током јела, М. Л., девојчица, 3 год. и 8 м.); Мени су чисти *зуби*, јер не једем много слатко. (Л. П., девојчица, 3 год. и 2 м.); Не стављајте *руке* у *усџа*, јер ће да пустите крв и то ће да вас боли. (А. И., дечак, 4 год. и 8 м.).

Властите именице су најчешће у говору трогодишњака, јер они још увек не користе често личне заменице трећег лица, већ уместо њих користе имена (*Хана*, *Ива*, *Наџаџа*, *Сава*) и надимке (*Јеџа*). У говору шестогодишњака јавља се назив земље из које потиче нови друг: *Таур је доџао из Русије*, *Русија је највећа земља* (Т. Ђ., дечак, 6 год. 11 м.).

Табела 2. Фреквенција ујојребе именица у говору деце предшколској узраси.

Редни број	Именице у говору деце узраста 3,0-3,11 год.		Именице у говору деце узраста 4,0-4,11 год.		Именице у говору деце узраста 5,0-5,11 год.		Именице у говору деце узраста 6,0-6,11 год.	
1.	тата	6	мама	9	мама	8	васпитачица	4
2.	мама	5	вртић	5	кућа	4	краљица	2
3.	васпитачица	4	планета	4	планета	3	грисине	2
4.	сладолед	4	зуб	3	тата	3	Русија	2
5.	јаје	3	тата	3	васпитачица	3	тата	2
6.	стомак	2	рођендан	3	рука	3	наочаре	2
7.	Хана	2	деда	3	сестра	3	број	2
8.	јабука	2	цвеће	3	уста	3	небо	2
9.	рука	2	фудбал	2	вода	2	резач	2
10.	мед	2	кревет	2	тужибаба	2	прича	2
11.	деда	2	књига	2	папир	2	крава	2
12.	канта	2	торта	2	рођендан	2	млеко	2
13.	зима	2	доктор	2	зуб	2	доручак	2
14.	Ива	1	сат	2	боја	2	свет	2
15.	доктор	1	сто	2	пудинг	2	гумица	2
16.	Јеца	1	васпитачица	2	човек	2	прасе	1
17.	балерина	1	ауто	2	прозор	2	земљотрес	1
18.	Наташа	1	паркинг	2	хлеб	2	птица	1
19.	фризура	1	брава	2	блато	2	ролекс	1
20.	Сава	1	полицајац	2	година	2	кармин	1

Наши налази потврђују налазе ранијег истраживања о каснијем усвајању личних заменица (Golubović, 1998, str. 55), јер трогодишњаци ређе користе личне заменице од старије деце, јер уместо њих користе лична имена, надимке или заједничке именице са значењем особе. Од присвојних заменица, деца предшколског узраста у спонтаном говору најчешће користе заменицу *мој*, подједнако учестало на свим испитиваним узрастима. Учесталост употребе личне заменице сваког лица *себе* повећава се са узрастом. Честе су и показне заменице, код трогодишњака најчешће заменица *џај*, код четворогодишња-

ка најчешће *овај* и *џај*, а код петогодишњака и шестогодишњака се понављају *џо*, *џај*, *ово/ова*. Дисталне заменице нису заступљене ни у говору деце пред полазак у школу, па је пожељно да васпитачи у раду на развоју говора са децом старијег предшколског узраста подстичу употребу заменица *оно*, *онај*, *онакав*. Одричне и опште заменице се јављају на свим испитиваним узрастима, и то код трогодишњака *неиџо* и *нииџа*, док се неодређена заменица *неко* јавља тек од четврте године. Опште заменице се ретко користе у говору петогодишњака (*сваки* и *сав*), као и говору шестогодишњака (*све*).

Табела 3. Фреквенција уједнојезде заменица у говору деце предшколског узраста.

Редни број	Заменице у говору деце узраста 3,0-3,11 год.		Заменице у говору деце узраста 4,0-4,11 год.		Заменице у говору деце узраста 5,0-5,11 год.		Заменице у говору деце узраста 6,0-6,11 год.	
1.	ја	17	ја	43	себе	29	себе	24
2.	ми	15	себе	23	ја	15	ми	19
3.	себе	12	мој	12	он	18	мој	13
4.	мој	12	ми	12	ми	17	ја	11
5.	тај	7	овај	9	она	15	тај	8
6.	то	7	он	7	мој	11	то	6
7.	он	7	ти	6	то	7	он	5
8.	који	3	тај	5	који	4	она	5
9.	што	2	који	5	тај	3	који	5
10.	ово	2	неки	3	ово	2	што	4
11.	ви	2	нешто	3	ништа	2	они	3
12.	они	2	што	2	ко	2	неке	2
13.	нешто	1	они	1	што	2	нешто	2
14.	његов	1	сви	1	ти	1	оне	2
15.	ништа	1	сваки	1	ви	1	своје	2
16.	овај	1	сав	1	неки	1	ова	2
17.	ти	1	наш	1	наш	1	ти	1
18.	она	1			његов	1	оно	1
19.	каква	1			ова	1	ово	1
20.					они	1	све	1

Придеви су знатно ређи у спонтаном говору деце од глагола, именица и заменица. Инвентар забележених примера је мали и реч је у највећем броју случајева о описним придевима, док су присвојни и градивни придеви веома ретки, а временски и месни придеви уопште нису заступљени.

У децем говору важно место заузимају релационе речи, па су и придеви најчешће употребљени да искажу неке релације, да деца нешто упореде, најчешће по величини (најфреквентнији су придеви *велики* и *мали*, а по једном су употребљени придеви *сићан* и *највећи*), ређе по дужини (*дугачак*). Деца предшколског узраста у спонтаном говору често користе описне придеве

омиљен, *нов*, *добар*, а ретко описују какво је нешто по боји (по један пример употребе придева *црвен* и *црни*). Деца врло ретко користе и придеве којима се описују карактерне особине приликом описивања особина деце и животиња, и то чешће у функцији предикатива него атрибута:

Много сам *тужна*. (Т. Ј., девојчица, 6 год. и 11 м.); Мој пас Грицко зна кад сам тужна и дође да ме утеши. (М. П., девојчица, 6 год. и 4 м.); Ми смо *неваљали* ракови, штип, штип, штип. (К. С. дечак 4 год. и 3 м.); Мало сам била *нејослушна* јуче. (Н. Р., девојчица, 4 год. и 6 м.); Моја маца је *изванредна* јер може да ми прича све тајне око којих родитељи не знају! (К. Ј. девојчица, 6 год. и 11 м.).

Присвојни придеви су врло ретки и заступљени су по једним примером у говору четворогодишњака (*рибљи, мишев*). Градивни придеви се јављају само у говору петогодишњака (*метални*) и шестогодишњака (*снежни*).

Придеви, прилози, предлози и везници су нешто ређе заступљени, па смо за ове врсте речи у табеларним приказима издвојили по десет најзаступљенијих лексема у говору предшколске деце различитих узраста.

Табела 4. Фреквенција ујојпреде ипридева у говору деце ипредшколској узраста.

Редни број	Придеви у говору деце узраста 3,0-3,11 год.		Придеви у говору деце узраста 4,0-4,11 год.		Придеви у говору деце узраста 5,0-5,11 год.		Придеви у говору деце узраста 6,0-6,11 год.	
1.	омиљен	3	нов	3	исти	2	омиљен	3
2.	велики	3	опасан	2	добар	2	тужан	2
3.	прав	2	мали	2	метални	1	супер	2
4.	добар	2	исти	2	највећи	1	снежни	2
5.	црвен	1	рибљи	1	окретни	1	најбољи	2
6.	дугачак	1	пун	1	омиљен	1	изблендиран	2
7.	болестан	1	мишев	1	црна	1	исти	2
8.	стар	1	непослушан	1	ситан	1	прави	2
9.	јак	1	неваљао	1	сладак	1	изванредан	2
10.	мали	1	добар	1	гладан	1	бивши	2

Прилози и предлози се у говору деце јављају тек кад развију поимање времена и простора, јер исказују просторне и временске односе (Golubović, 1998, str. 62). Међу најзаступљеније прилоге у спонтаном говору деце спадају прилози временског односа. *Ујојпреда ире значења* карактеристична је за временске одреднице, чије се разумевање и правилна употреба у потпуности развијају у школском периоду (Vukomanović Rastegoras, 2022, str. 112). Трогодишњаци углавном исказују радњу која је актуелна, нешто се дешава *данас* или *сада*, док се прилог *јуче*, као и називи obroка који се једу у одређено доба дана, погрешно употребљавају:

Једва чекам *јуче* да идем да гледам филм са мамом. (Н. Н., девојчица, 3 год. и 6 м.); Ја увече кад ми мама донесе *доручак*, поједем га и одмах идем да спавам. (М. И., дечак, 3 год. и 5 м.)

У мишљењу четворогодишњака се развија временски след догађаја, па се у спонтаном говору појављују још и прилози *јуче* и *још*. Код петогодишњака и шестогодишњака се развија способност приповедања, па често користе *онда*. Као и код придева, и прилози у говору деце често служе за исказивање релација, па су заступљени прилози за количину *много* и *мало*. Прилози за начин нису бројни и деца их не користе често, а забележени су једино прилози *јасно*, *јаче*, *лепо*, *брзо*, *јаче*, *небих*, *грубије*. Од прилога просторног односа само је једном у говору четворогодишњака забележеном у спонтаној игри употребљен прилог *овде*.

Табела 5. Фреквенција уїоїїреде їрилоїа у їовору деце їредшколскої узрасїа.

Редни број	Прилози у говору деце узраста 3,0-3,11 год.		Прилози у говору деце узраста 4,0-4,11 год.		Прилози у говору деце узраста 5,0-5,11 год.		Прилози у говору деце узраста 6,0-6,11 год.	
1.	када	9	брзо	4	онда	5	онда	4
2.	много	5	тако	3	бесконечно	3	овако	2
3.	стално	3	данас	3	данас	3	јако	2
4.	данас	2	исто	2	много	3	мало	2
5.	гласно	2	још	2	овако	2	небитно	2
6.	сада	2	мало	2	само	2	данас	1
7.	лепо	2	јуче	2	сада	2	другачије	1
8.	мало	1	наравно	1	мало	1	сада	1
9.	некада	1	овде	1	исто	1	опет	1
10.	одмах	1	после	1	сутра	1	још	1

Бројеви нису били често заступљени у говору деце током спонтане игре, јела и свакодневних активности у вртићу. У говору трогодишњака забележени су бројеви *један*, *два* и *їри*. Четворогодишњаци су у спонтаном говору употребили бројеве *један*, *два*, *чеїири* и *їеїи*. У говору петогодишњака су забележени само бројеви *један* и *їри*, а у говору шестогодишњака бројеви *један*, *осам* и *десетїи*. С обзиром на то да корпус има по сто исказа за сваки од посматраних узраста, нису се јавили сви бројеви које деца иначе користе у говору.

Најзаступљенији предлози у спонтаном говору деце предшколског узраста јесу *на* и *у*.

Предлог *у* се у говору деце јавља раније од предлога *од* или *код* (Golubović, 1998, str. 55), што потврђују и наши налази, јер се *од* и *код* ређе употребљавају на свим узрастима, а њихова употреба постаје нешто чешћа тек од пете године. Деца касније почињу употребљавати генитив, па се и предлози са којима се користи генитив чешће јављају код деце старијег предшколског узраста. С обзиром на то да наратив детета старијег предшколског узраста, поред просторних и временских одредница, садржи и контекст, намере учесника, узрок и последице (Anđelković, 2012a, str. 62), очекиван је и резултат да само шестогодишњаци у спонтаном говору користе предлог *ради*.

Табела 6. Фреквенција уїоїїреде їредлоїа у їовору деце їредшколскої узрасїа.

Редни број	Предлози у говору деце узраста 3,0-3,11 год.		Предлози у говору деце узраста 4,0-4,11 год.		Предлози у говору деце узраста 5,0-5,11 год.		Предлози у говору деце узраста 6,0-6,11 год.	
1.	на	7	на	10	у	18	на	12
2.	у	6	у	8	на	13	у	7
3.	с	4	за	5	од	7	од	6
4.	за	3	после	3	за	6	за	5
5.	по	3	о	3	с	5	с	2
6.	код	2	са	3	код	4	ради	2
7.	о	2	од	3	до	2	по	1
8.	од	2	по	3	из	2	из	1
9.	уз	1	код	3	кроз	1	око	1
10.	према	1	из	1	без	1	испод	1

Најчешће коришћени везник на свим испитиваним узрастима је везник *да*, којим се уводи изрична реченица:

Једва чекам јуче да идем *да* *гледам* филм са мамом. (Н. Н., девојчица, 3 год. и 6 месеци);

После вртића идем са мамом на пијац *да* *кујим* Оџију *поклон* за *рођендан*. (у току слободне игре, В. Н., дечак, 4 год. и 10 м.); Ја ово не волим *да* *јегем*. (С. К., дечак, 5 год. и 6 м.); Васпитачица је рекла *да* је *јабука* *јако здрава*. (К. М. девојчица, 6 год. и 8 м.).

Табела 7. Фреквенција ујошреде везника у говору деце предшколској узраста.

Редни број	Везници у говору деце узраста 3,0-3,11 год.		Везници у говору деце узраста 4,0-4,11 год.		Везници у говору деце узраста 5,0-5,11 год.		Везници у говору деце узраста 6,0-6,11 год.	
1.	да	24	да	37	и	35	да	30
2.	и	16	и	16	да	21	и	18
3.	јер	5	а	7	јер	17	а	5
4.	а	3	како	6	ако	4	јер	4
5.	па	3	кад	5	када	3	али	3
6.	ако	3	али	4	а	3	како	2
7.	него	2	јер	3	тако	2	ако	2
8.	како	2	па	2	док	2	када	2
9.			што	1	али	1	него	2
10.			него	1	ни	1	или	1

Као и бројеви, речце и узвици нису чести у спонтаном говору деце предшколског узраста, те их нисмо табеларно приказивали, већ смо само издвојили неколико лексема које се јављају у различитим узрастима. Узвици и речце нису чести у спонтаном говору деце забележеном у вртићу. Трогодишњаци су у разговору употребили узвике *о*, *леле* и *дле* (*дре* са супституцијом критичног гласа *р*):

О, Боже, па шта ако Лаза има дугу косу? (Е. Ђ., девојчица, 3 год. и 7 м.); Није цај, сто ме лазес, *дле*, то је млеко (М. М., дечак, 3 год.); *Леле*, мој тата ће те следи кад види ста си уладила са батине луке. (М. М., дечак, 3 год.).

У говору четворогодишњака у слободној игри уочавамо узвике *шћић*, *е* и *а*:

Ми смо неваљали ракови, *шћић*, *шћић*, *шћић*. (К. С. дечак 4 год. и 3 м.); *Е*, не требаш да нас откријеш. (В. М., 4 год. и 10 м.); *А*, чекај да ти покажем где може још да се укључи. (В. М., 4 год. и 10 м.).

У говору петогодишњака забележили смо само узвик *дре*, а у спонтаном говору шестогодишњака бележимо узвик задовољства *м-м-м*:

Не може тако, не може, дај да га измеримо, *дре*. (И. М., дечак, 5 год. и 9 м.); *М-м-м*, јаја су супер. (М. С., 6 год. и 5 м.).

Речце су ретке у спонтаном говору деце предшколског узраста. Забележили смо по један пример употребе показне речце *ево* код трогодишњака, речце *даш* за посебно истицање, модалне речце *можда* код петогодишњака и речци *даш* код шестогодишњака:

Ево га Бамби! (В. М., дечак, 3 год. и 3 м.); Тара плаче јер јој недостаје мама, *даш* је права беба (М. Л., девојчица, 5 год. и 1 м.); Види га голуб, стао нам је на прозор и гледа нас, *можда* је и он гладан. (М. Ј., дечак 5 год. и 6 м.); Прасе једе све што стигне, *даш* као и ја кад сам гладан. (В. А., дечак, 7 год.).

У спонтаном говору деце најзаступљенији су глаголи, на другом месту по заступљености су именице, а на трећем заменице, чиме је потврђе-

на прва посебна хипотеза (X1). У оквиру сваке врсте речи најзаступљенији су типични представници за ту врсту речи, који су фреквентни и у говору одраслих упућеном деци, чиме је потврђена и друга посебна хипотеза (X2). Речи сложеније семантичке структуре, као што су глаголи промене стања, нису честе у говору деце предшколског узраста, те је и трећа посебна хипотеза (X3) тиме потврђена.

Дискусије

Деца која дуже похађају предшколску установу користе у комуникацији већи број речи и реченица, јер „окружење у ком дете доминантно борави има утицај на обим речника детета, као и на број речи које ће дете свакодневно употребљавати” (Milankov, Kerkez, 2024, str. 102).

Приликом описивања посебну пажњу треба посветити томе какво је нешто по боји, уводећи деци називе за различите боје и нијансе боја. Неопходно је са децом описивати и унутрашње особине људи. Будући да дисталне заменице нису заступљене у спонтаном говору деце, пожељно је њихово коришћење у обраћању деци (на пример, Можеш ли ми додати *онај* ауто?).

Као што је показало раније истраживање (Spasić, Miljković, 2023), вођена фантазија је одличан подстицај за коришћење описних придева и прилога за начин који се ретко јављају у спонтаном говору деце. На богаћењу дечијег активног и пасивног речника радимо и кроз лексичке, семантичке и семантичко-творбене игре (Vukomanović Rastegoras, 2022, str. 118-120). Игре антонимима, хомонимима, синонимима, хипонимима и хиперонимима, као и игре проширивања значења речи заправо су вид језичко-мисаоних игара (Spasić, 2022, str. 59), а могу се лако уклопити у пројектни приступ тако што ће васпитач осмислити игру са речима које се односе на тему пројекта.

Говор се усваја подражавањем, подстицањем, проширењем дечјих исказа и корекцијом,

па васпитач у свом говору треба да користи пажљиво бирану лексику, водећи рачуна да исказ буде деци разумљив, али да деца свакодневно имају прилике и да чују од васпитача по неку нову реч. Дечје исказе треба проширивати при својним, градивним, временским и месним придевима, прилозима за начин, прилозима временског односа, узвицима и речцама.

Децу треба подстицати да питају за значење речи, а нове речи им више пута у току дана поновити у различитим облицима и контекстима. Не треба запоставити књижевноуметничке текстове као извор нових речи и подстицај за развој реченице, било у оквиру тематског или у оквиру пројектног приступа.

Закључак

Наши налази показују да деца предшколског узраста не користе дисталне заменице, ретко користе придеве, и то углавном мањи број описних придева, док су присвојни и градивни придеви веома ретки, а временски и месни придеви нису забележени у спонтаном говору деце. Деца ретко користе придеве којима се описује какво је нешто по боји, а још ређе користе придеве за исказивање карактерних особина. Прилози за начин и нису бројни у спонтаном говору деце, а у корпусу од четиристо исказа бележимо само један прилог просторног односа. Узвици и речце такође нису чести у спонтаном говору деце током свакодневних активности у вртићу.

Проведена студија је мањег обима, а прикупљање исказа деце је било временски и просторно ограничено. Ипак, сматрамо да даје увид у степен језичког развоја на ком се налазе данашња деца предшколског узраста којима је српски језик матерњи и даје смернице за даља истраживања спонтаног говора деце уредног развоја. Поменута ограничења ове студије могла би се у будућим истраживањима превазићи кроз истраживање већег обима, са испитаницима из различитих градова у Србији.

Литература

- Anđelković, D. (2012). *Glagoli i glagolske dopune u razvoju dečijeg govora* (Doktorska disertacija). Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Anđelković, D. (2012a). Razvoj komunikacije: neverbalna komunikacija, govor i pismenost. U A. Baucal (ur.). *Standardi za razvoj i učenje dece ranih uzrasta u Srbiji* (str. 49–66). Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Braun, R. (1981). Prve rečenice deteta i šimpanze. U V. Mitić (ur.). *Razvoj govora kod deteta* (str. 39–62). Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Čabarkapa, N. i dr. (2003). Odnos razvijenosti artikulacije i nivoa leksikona kod dece. U M. Sovilj (ur.). *Govor i jezik* (str. 112–117). Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora.
- Drljan, B. (2017). *Leksičke sposobnosti kod dece sa specifičnim jezičkim poremećajem*. (Doktorska disertacija). Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu.
- Fajgelj, S. (2005). *Metode istraživanja ponašanja* (2. dopunjeno izdanje.) Centar za primenjenu psihologiju.
- Gligorović, M., Buha, N., i Dobrota-Davidović, N. (2018). Razumevanje govora kod dece od šest do devet godina. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 17(1), 9–31. <https://doi.org/10.5937/specedreh17-15257>
- Golubović, S. (1998). *Klinička logopedija II*. Univerzitetska štampa.
- Kostić, Đ., i Vladislavljević, S. (1995). *Govor i jezik deteta u razvoju*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Milankov, V., i Kerkez, J. (2024). Prediktori komunikacionih sposobnosti dece na ranom predškolskom uzrastu. *Inovacije u nastavi*, 37(1), 91–106. <https://doi.org/10.5937/inovacije2401091M>
- Nikolić, B. (2019). Rano usvajanje sintakse s fokusom na usvajanje prvih glagola. *Primenjena lingvistika*, 20, 31–40. <https://doi.org/10.18485/primling.2019.20.3>
- *Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine uzleta* (2018). Službeni glasnik RS – Prosvetni pregled, br. 16.
- Savić, M., i Anđelković, D. (2004). The acquisition of prepositions in Serbian: factors and mechanisms of development. *Psihologija*, 37(4), 415–450.
- Spasić J. (2020). Leksički razvoj deteta predškolskog uzrasta. *Uzdanica*, 17(1), 171–178. <https://doi.org/10.18485/uzdanica.2020.17.1.10>
- Spasić, J., i Đurović S. (2020). Morfološki i tvorbeni aspekt dečijih neologizama. U M. Kovačević (ur.). *Srpski jezik, književnost, umetnos. Ekspresivnost u srpskom jeziku*, knj. 1 (str. 71–86). FILUM.
- Spasić, J. (2022). *Jezičke igre u govornom razvoju*. Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu.
- Spasić, J., i Miljković, A. (2023). Vođena fantazija u funkciji podsticanja govora i razvijanja realnog programa. U S. Marinković (ur.). *Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa „Savremeno predškolsko vaspitanje i obrazovanje – tendencije, izazovi i mogućnosti”* (str. 293–302). Pedagoški fakultet.
- Strižak, N. (2019). O dimenzijama leksičkog znanja, načinima njegovog sticanja i procene. *Primenjena lingvistika*, 20, 19–30.
- Vukomanović Rastegorac, V. (2022). *Uvod u metodiku razvoja govora*. Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu.

Summary

The topic of the research is the spontaneous speech of the children of preschool age, aged three to seven years. The corpus consists of a total of 400 children's statements, one hundred each from the children of ages 3.0-3.11, 4.0-4.11, 5.0-5.11 and 6.0-6.11. The statements were collected using the technique of anecdotal notes in kindergartens in Jagodina. In the analysis, the lists of nouns, pronouns, verbs, adjectives, numbers, adverbs, prepositions, conjunctions, exclamations, and words that appear in children's speech were extracted. The research provides a significant insight into the speech development of the children aged three to seven and indicates the aspects of speech development that should be given more attention.

Speech is acquired through imitation, so the teacher should use the carefully selected vocabulary in his/her speech, taking care that the statement is understandable to the children, but that the children have opportunities every day to hear a new word from the teacher. Our study showed that certain word classes are absent in children's spontaneous speech. The use of adjectives, adverbs, exclamations, and particles should be encouraged in preschool children's speech.

Keywords: *speech development, morphological development, Serbian language, children's statements*